

УДК 81'374.3

РЕФЛЕКСІЇ В ЕПОХУ ПОСТ(МОДЕРНІЗМУ), НЕО(ЛІБЕРАЛІЗМУ) ТА МУЛЬТИ(КУЛЬТУРАЛІЗМУ) НАД СЛОВНИКАРСТВОМ

Левченко Олена Петрівна

д-р філол. наук, проф.

Національний університет «Львівська політехніка»

Розглянуто соціокультурні та технологічні чинники, які помітно впливають на підходи до укладання словників, зокрема словників порівнянь; постмодерністські ідеї, пов'язані з мовою, інтерактивність сучасного мовця. Приділено увагу такому явищу, як нормоцентризм. Досліджено проблему добору матеріалу до словників, зокрема дискусійне питання відображення у словниках індивідуально-авторських одиниць, критерії узусності слова чи вислову, динаміку фразеологічної системи. Зроблено висновки про підходи до укладання словників різних типів.

Ключові слова: словникарство; тезаурус; нормативний словник; словник порівнянь; нормоцентризм, інтерактивність, індивідуально-авторське порівняння, трансформоване порівняння, динаміка фразеологічної системи.

Сьогодні значну низку явищ, що відбуваються у світі, описують за допомогою терміноелементів *пост*, *нео*, *мульти* та кількох інших. Так, наприклад, уживають словосполучки *постмодерністський дискурс*, *неоліберальний фемінізм*, *мультикультурна демократія*. Теза про те, що словникарство покликане відображати мовний образ сучасного світу, стала трюїзмом, але нинішня ситуація ускладнюється чинниками *пост*, *нео* та *мульти*. Питанню сучасного словникарства присвячено значну кількість досліджень [див. про це: УСТПЛ 2012], однак і далі точаться дискусії про типи словників, способи добору матеріалу до них, ступінь докладності відображення словниками стану мови.

Мета цієї праці – дослідити вплив соціокультурних чинників на мову і, своєю чергою, на укладання словників, проаналізувати різні підходи до розуміння функцій словників та методики їх укладання.

Рефлексії стосуються насамперед «Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польського словника порівнянь» (далі УРББП) [Левченко 2011], вони спричинені появою двох розвідок, у яких висловлено міркування щодо цього словника [Мізінін 2012; Космеда 2015]. Окремі твердження, подані в цих працях, вважаю дискусійними.

Ю. Наріжний зазначає: «Постмодерністська свідомість спрямована на заперечення всіляких норм і традицій – етичних, естетичних, методологічних і т. ін., на відмову від авторитетів будь-якого рангу...» [Наріжний 2013]. Такий світогляд і таку поведінку спостерігаємо в головному нурті культури (якщо припустити, що такий нурт існує). Тенденція вільного поводження зі словом і текстом у згаданому нурті спричинила специфічний її вияв на периферії – появу культури «копіювати-вставити», де вже немає головної постмодерністської ідеї – гри, а наявне лише «копіювання». Не малу роль у цьому процесі відіграють технологічні особливості

сучасних засобів комунікації, які полегшили процес копіювання, зумовили появу гіпертексту, якому властиве «колективне» авторство. Зміна способу взаємодії з текстом виявляється на різних рівнях (ширше – тектонічні зсуви у формах комунікації [Пітерс 2004, 44]). Так, С. Жижек пише: «...сьогодні твердження про те, що тепер, з появою нових електронних засобів настав кінець пасивному споживанню текстів чи творів мистецтва, вже стало банальністю: я більше не сиджу, просто втупившись в екран, я все більше взаємодію з ним, вступаю з ним в діалогічні відносини <...>» [Жижек 2014, 200]. Великою мірою ідея інтерактивності стосується і словникарської справи. Паперовий словник є пасивним (сталість форми і змісту, ускладнений пошук, порівняно зі словником електронним, переважна відсутність зображень (хоч існують ілюстровані словники) і відео- та аудіоряду). Немає жодного сумніву в тому, що майбутнє належить електронним динамічним словникам. У цьому контексті (зміни взаємодії з текстом) виникає наївна лінгвістика (яку визначають як комплекс метамовних уявлень звичайних користувачів [Полиниченко 2011, 187]; лінгвісти досліджують наївні уявлення носіїв мови про мову, носії мови створюють, наприклад, словники). Сьогодні існує низка словників у інтернеті, які укладають не лінгвісти, а звичайні користувачі мережі, які мають різні освіту і фах, належать до різних субкультур.

«Паперові» тексти дають відчуття матеріальності і стабільності, а «електронні» – «слів на вітрі» (за влучним висловом Дж. Д. Пітерса), тобто ефемерності і змінності. Із цього приводу не можна не навести цікаві спостереження дослідників стосовно «Федра» Платона: «Сократові скарги на письмо – воно ослаблює пам'ять, призводить до браку взаємодії, розсіює навмання й робить безтілесних мовців і слухачів – схожі на побоювання ХХ століття з приводу комп'ютерів і на стривоженість ХV століття поширенням друку. Втрата присутності, у той чи інший спосіб, завжди була вихідною точкою роздумів про комунікацію...» [Пітерс 2004, 44, 45]. Згадаю також слова К. Мізіна про порівняння *акуратні як груди дівчинки-підлітка* та *точні як годинник англійської королеви*: «Такі порівняння є нерелевантними для української лінгвокультури, їх функціонування безпосередньо пов'язане з існуванням сайта-джерела: сайт зникає – «зникає» і порівняння» [Мізін 2012, 91]. У такому твердженні в чистому вигляді наявний екзистенційний страх перед новим «носієм» текстів.

А. Подшибякін твердить, що «постмодернізм створює плюралістичний простір, у якому можливі будь-які інтерпретації і тлумачення» [Подшибякін 2001, 194, 195]. Однак виникає питання, які межі має цей плюралістичний простір, створений постмодернізмом, які сфери він захоплює? Н. Голєв згадує про таке явище, як *орфографоцентризм* [Голєв 2014]. Зауважу, що врівноважує орфографоцентризм такий феномен, як наприклад, *олбанська мова*. Існує, на думку Н. Голєва, і *лексикографоцентризм* («словники в буденній свідомості мало не сакралізовані. Особливо словник В. І. Даля. Зараз на наших очах сакралізується «Вікіпедія»» [Голєв 2014]. Н. Голєв звертає увагу на таку особливість «нормативних» словників: «І в багатьох класичних тлумачних словниках можна спостерігати

невирішеність цього питання – співвідношення нормативного (прескриптивного) і відображального (щодо відображуваної картини світу, образу слова в народній свідомості) планів» [Голев 2014]. На мою думку, орфографоцентризм і лексикографоцентризм можна об'єднати поняттям *нормоцентризм*. Лексикографоцентризм, а радше сакралізацію словника, вбачаємо в такому твердженні: «Це означає, що словник «нав'язує» дослідникам індивідуально-авторські порівняння, які залучатимуться, наприклад, для зіставного аналізу при етнолінгвістичному або лінгвокультурологічному вивченні порівнянь» [Мізін 2012, 91]. Згадані центризми мають противагою постмодерністські уявлення про кризу мови в найширшому смислі («...він (постмодернізм. – О. Л.) закріплює стан руйнації норм як культурну норму. Він ЗА-СВОЮЄ відчуження мови – і відчуження загалом є єдиний СВІЙ для людини стан» [Седакова 2001, 334-343]).

Проблема мовного та мовленнєвого рівнів не є новою в лінгвістиці [див. заувагу про УРББП: Космеда 2015, 47], а звідси – і проблема добору матеріалу до словників. У цьому питанні зіштовхуються дві тенденції: діакронії й синхронії, «нормативності» й «усеохопності». Ще Р. Якобсон зазначав, що «в мові «статика» і «синхронія» не збігаються. <...> Кожний субкод сам по собі є для певного моменту стаціонарною системою, керованою строгими законами структури, тимчасом як взаємодія цих часткових систем демонструє гнучкі динамічні закони переходу від однієї такої системи до іншої» [Якобсон 1963, 95-105]. Важливими є зауваги з цієї проблеми Л. Щерби: «Усі зміни мови, які потім виявляються й у монологічному мовленні, куються й накопичуються в кузні розмовної мови» [Щерба, 1957, 67]. Він протиставляв тезауруси й нормативні словники, вважаючи, що: «...thesaurus характеризується саме тим, що в його словник уміщуються всі слова, які тільки ким-небудь були вжиті, хоча б це й мало місце всього один раз (hax legomena)» [Щерба 1974]. Щодо словників порівнянь, то наявний досвід укладання таких словників групою вчених під керівництвом В. Мокієнка, який у передмові до словника зазначає, що під час добирання реєстрових слів для словника основними критеріями були насамперед яскрава образність, експресивність і відповідність типовим для стійких зворотів структурно-семантичним моделям, й оскільки йдеться про словник тезаурусного типу, то в ньому вміщено вислови застарілі, периферійні (як у територіальному, так і в хронологічному плані), індивідуально-авторські порівняння, які багато в чому відштовхуються від стійких зворотів» [Мокиєнко 2008, 6]. Окрім того, на жаль, абсолютно не прозорим для мене залишається таке твердження колег про УРББП: дослідниця «включає в словник одиниці різного порядку з огляду на їхній статус стосовно приналежності до типу ФО, що викликає багато питань, зокрема, чи можна вважати ФО такі одиниці словника: *сильний як тур, дужий як слон; дужий як Самсон; міцний як граніт?*» [Космеда 2015, 48]. Важко погодитися й із такою заувагою: «Видання не претендує на статус нормативного, що, на наш погляд, методологічно невиправдано» [Космеда 2015, 46]. Виникає запитання, яка методологія диктує створювати лише нормативні словники? Хорошою ілюстрацією культури «копіювати-вставити» й

ідеї «нормоцентризму» є такі зауваги: «велика кількість порівнянь, які О. Левченко наводить у словнику, відсутні в наявних фразеологічних словниках і навряд чи можуть увійти в них, оскільки їх функціонування надто обмежене, напр.: укр. *простий як півлітри «московської»*; *простий як хліб на столі* чи аналогічне пол. *prosty jak chleb* у значенні ‘надто¹ примітивний’» [Космеда 2015, 47]; «У ньому (в УРББП. – О.Л.) багато індивідуально-авторських порівнянь, що не закріплені мовною системою. Подібні вирази характеризуються одноразовим використанням, а отже, вони нетипові для української лінгвокультури, тому й не слід віднаходити їх еквіваленти в інших мовах, що, погоджуючись із К. Мізіним, уважаємо авторською методологічною помилкою: не можна змішувати усталені нормативні мовні вирази й okazіональні, неусталені й ненормативні» [Космеда 2015, 47]. «Копіювати» і «вставити» дуже корисні опції сучасних текстових редакторів, однак переписування інших словників аж ніяк не може бути метою лексикографа. Змішування могло би полягати в уміщенні до словника перелічених висловів без жодних позначок, однак усі індивідуально-авторські й трансформовані порівняння у словнику позначено.

Сьогодні від виходу УРББП минуло вже чотири роки, і з низки порівнянь можна зняти «статус» індивідуально-авторських, якщо послуговуватися лише формулою трьох уживань. В. Мокієнко вважає, що «створення індивідуально-авторських зворотів (зокрема і таких, «автором» яких є народ) нерідко стимулюється активним варіюванням стійких порівнянь. Здебільшого такі звороти створюються за відомими структурно-семантичними і образними моделями чи, як вже говорилося, є «озвучуванням» письменниками діалектних чи соціолектних висловів [Мокиєнко 2008, 8]. Автори текстів, відчуваючи розмовну стихію, уводять такі «неологізми» до своїх текстів. В інших випадках у художніх текстах спостерігаємо численні трансформації узуальних одиниць. Приводом для трансформування є відчуття затертої образності стійких порівнянь.

Уживання слова чи вислову трьома письменниками не є безумовним свідченням узуальності. Цю думку ще 1957 р. висловив Н. Фельдман: «Ніяка цитата сама по собі не може слугувати доказом того, що певне слово справді увійшло в мову, а не є okazійним – цим доказом не можуть бути навіть кілька цитат» [Фельдман 1957, 64-73]. Згаданий дослідник наводить значну низку прикладів okazійних слів, які вжито кілька разів. О. Киклевич, аналізуючи теорію В. Маньчака, згадує заувагу А. Богуславського, який стверджував, що для мовних змін важлива не «фреквенція» сама по собі, а ті функційні передумови мовленнєвої діяльності, які стоять за нею» [Киклевич 2014, 97].

Належить також звернути увагу на динаміку фразеологічної системи. Колеги, висловлюючи низку критичних зауваг про УРББП, пишуть: «Ілюстрації, які наводить О. Левченко, не завжди коректні, зокрема це стосується фактів української мови, напр.: укр. *порожній (пустий) як дірка від бублика* має значення ‘пuste

¹ В «Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польському словнику порівнянь» – ‘дуже простий; дуже примітивний’ [Левченко 2011, 443].

місце, ніщо; абсолютно нічого' (такі значення подано у фразеологічних академічних словниках), хоч О. Левченко репрезентує лише таке: 'абсолютно порожній' <...>. Очевидно, творці наведених висловлювань уживали ідіому некомпетентно в значенні 'порожній, беззмістовний', то логічно виникає питання, для чого такі ілюстрації? К. Мізін також зауважує, що в нього викликає здивування факт «охоплення словником порівнянь, відібраних зі зразків розмовного мовлення (форуми, чати в Інтернеті тощо)¹» <...>. Очевидно, матеріал слід відбирати все-таки більш уважно» [Космеда 2015, 47, 48]. Зауважу, що порівняння *порожній (пустий) як дірка від бублика* не фіксують академічні словники української мови. Натомість СУМ-11 тлумачить фразеологізм: **Дірка з бублика** – пусте місце, ніщо [СУМ-11, 307]; а СУМ-20: **Дірка з (від) бублика** – абсолютно нічого [СУМ-20]. Окрім того, прикметники *порожній* і *пустий* мають низку переносних значень, як-от: **Порожній** // Позбавлений змісту, убогий змістом; беззмістовний, пустий; **Пустий** 3. *перен.* Позбавлений змісту, убогий змістом; беззмістовний, порожній [СУМ-20]. Окрім наведених в УРББП прикладів, сьогодні знайдено ще такі одиниці: *майже 50% робочої площі сесійного залу відумерло <...>, ставши пустою, як дірка від бублика* (ІМ); *Точніше, мене знайшли Вони – самотність і відчай. Порожні, як абсолютний нуль, як дірка від бублика, як холод в Александрівському саді...* (Ю. Кіріцева); *Непогано проплачена стаття, але пуста як дірка від бублика* (ІМ). Зіставні метафоричні процеси спостерігаємо у фразеології, значущою є символіка пустоти у слов'янських обрядах [Тищенко 2000, 154]. З огляду на наявні значення прикметників *порожній* та *пустий* (загалом метафоричну ідею пустоти, типові структурно-семантичні моделі, за якими відбувається вербалізація «беззмістовності»), надалі вважаємо, що не варто ставити під сумнів «компетентність» мовців. Окрім того, наведемо інші приклади «неправильних» уживань порівнянь. Так, українські мовці приписують *дірці від бублика* низку атрибутів: **Як дірка з бублика, новий цей статус...** (І. Редчиць); **мій диплом в їх очах виглядав як дірка від бублика** (ІМ); **Слава, як дірка від бублика...** (І. Левченко); **Звичайно значиш, як дірка від бублика** (ІМ); **бо він має таку ж цінність, як дірка від бублика** (ІМ); **Кругле, як дірка від бублика, зеро** (ІМ) та ін. О. Лаптева зазначає, що

¹ Наведімо ширший уривок з рецензії К. Мізіна: «Зазначимо, що О. Левченко, усвідомлюючи значущість проблеми інтерпретації порівнянь за ознакою узусність / неузусність (оказіональність), не поділяє підтриманих нами критеріїв О. Куніна щодо визначення узусності мовних одиниць, зокрема фразеологізованих словосполучень (с. 50), – фіксацію тієї чи іншої одиниці хоча б одним словником або її вживання трьома авторами (перевага має надаватися художньому, публіцистичному та розмовному дискурсам). Зрозуміло, що такий підхід до відбору словникового матеріалу може викликати певні застереження, у чому ми солідарні з О. Левченко, однак застосування згаданого підходу дозволило б авторці «відсіяти» частину нерелевантних для зіставлених лінгвокультур порівнянь, які певною мірою «викривляють» реальні характеристики мовних картин світу. Стосується це і «фразеографічних інновацій», а саме охоплення рецензованим словником порівнянь, відібраних зі зразків писемного розмовного мовлення (форуми, чати в Інтернеті тощо) як одного з перспективних способів «оновлення» словникового матеріалу. Цю інновацію ми започаткували при укладанні англо-українського словника компаративної фразеології, щоб розширити обсяг словника за рахунок нових і актуальних порівнянь, які набули вже узусу в англomовному середовищі» [Мізін 2012, 91].

«за будь-якого типу процесу кожне зрушення – і формальне, і семантичне – починається в узусі, у живому вживанні. Основний його механізм – розширення сполучуваності слова або іншого мовного засобу. З'являючись у сусідстві, підкріпленому граматичним зв'язком, з іншим словом, раніше для його сполучуваності не характерним, слово «вбирає» його семантику і тим самим змінює свою колишню» [Лаптева, 2003, 16].

Певні міркування виникають також і з приводу такого: «Укажемо на факт не завжди вдалого добору аналогів порівнянь до одиниць української мови з мови польської, напр.: укр. *пишна як пава* і пол. *pyszny jak kaliszka² świnia* навряд чи можна вважати еквівалентами, оскільки в українській мові маємо значення 'про гордовиту, зверхню людину', а в польській – 'про повну, товсту людину'; укр. *похмурий як свиня* у значенні 'дуже відлюдкуватий' зовсім не те саме, що пол. *smutny jak świnia w deszcz* чи *niewesoły jak świnia w deszcz* [Космеда 2015, 47]. У передмові до УРББП зауважено, що «відповідники добиралися з огляду на належність до певного концепту чи субконцепту, тобто вони не завжди є тотожностями...» [Левченко 2011, 49]. «Після ланцюжка відповідників уміщено їхнє значення 'дуже багатий'. У разі, якщо тлумачення подано у квадратних дужках ['дуже багатий'], воно стосується лише порівняння, після якого воно безпосередньо наведене» [Левченко 2011, 49]. У словниковій статті, яка містить порівняння *похмурий як свиня*, подано після згаданого порівняння ['дуже відлюдкуватий'], що відрізняє його від інших наведених одиниць, це зумовлено необхідністю продемонструвати міжмовні відмінності, які транслюють образи порівнянь. Зауважимо, що слово *пишний* в українській мові має низку значень, а польський прикметник *pyszny*, зокрема, 'pełen pychy'. Окрім того, наведемо частину словникової статті з НКР: «Pyszny jak kaliska świnia. 1715... świnia, która w srogim błocie nie ustąpi nikomu. J.JABŁONOWSKI, PW» [НКР, 2, 10], – контекст радше свідчить про те, що порівняння має значення 'pełen pychy'.

Колеги зазначають: «К. Мізін також уважає, що необхідно більш точно описувати семантику реєстрових одиниць, оскільки такі українські порівняння, як *круглий, наче бочка*; *круглий, наче макітра*; *круглий, як беривка*; *круглий, як дерев'яна діжка*; *круглий, як ковбичка*; *круглий, як мішок пиленці* «подано дуже спрощено – 'зовсім круглий; невисокий і товстий'» [Космеда 2015, 47]. Абсолютно погоджуючись із потребою детального тлумачення значень у словнику, зокрема контекстуальних особливостей уживання порівнянь, подання інших їхніх характеристик, звертаю увагу на приклади вживань порівняння, вміщені у словнику – це частотні випадки стосовно кого й чого вживають порівняння, їх дібрано так, щоб показати й оцінити, властиву одиниці. На мою думку, кожний із рядів порівнянь потребує окремого дослідження, підсумком якого було б створення профілю кожної одиниці чи загалом профілю кожного ряду.

Щодо шансів «входження» одиниць до словників [див.: Космеда 2015, 47]. Уміщення індивідуально-авторських одиниць у словнику покликане зафіксувати

² В УРББП подано *kaliska*, а не *kaliszka* [Левченко 2011, 426].

факт існування тієї чи іншої одиниці, що, своєю чергою, свідчить про невикористання/обмежене використання термінів певної концептосфери для вербалізації того чи іншого, зокрема, атрибута в межах лінгвокультури; невикористання/використання певних моделей. З іншого боку, така фіксація може слугувати точкою відліку під час аналізу входження одиниці в узус. Важливою є думка укладачів СНУ: «Такі словники допомагають оперативно увести до наукового й культурологічного обігу «найсвіжіший» матеріал, осмислити його, дати стилістичну оцінку, визначити «коефіцієнт» доцільності й подальші перспективи» [СНУ 2012, 3]. І далі: «Звичайно, не всі фіксовані одиниці стануть надбанням узусу, однак у сукупності вони відображають ще й приховані ресурси, можливості словотвірної номінації української мови» [СНУ 2012, 3]. Щодо одиниці укр. *простий як півлітри «московської»*. В інтернет-текстах натрапляємо (шкода, що цих прикладів не знайдено раніше): *Рецепт пілюлі простий, як горілка* (ІМ); *правда <...> проста, як горілка, і прозора, як вона ж* (ІМ); трансф. *Суть іграшки проста, як горілка з огірком...* (ІМ). Імовірно, згадані вербалізації – це вплив російської мови, оскільки в російському мовному просторі представлена значна кількість уживань одиниць із зіставною образністю. Щодо одиниці укр. *простий як хліб на столі*. Сьогодні доступні в мережі такі тексти: *простий, як хліб, і таємничий, як сфінкс, папірець товарної накладної* (В. Кашин); *І цей закон простий, як хліб...* (М. Пшеничний); *У долі своєї ми слова попросим, Глибинно простого, як хліб і чорнозем...* (В. Кочевський) та ін. Отже, має шанс потрапити до словників одиниця *простий як хліб*. Щодо порівняння пол. *prosty jak chleb*: кількість уживань значно перевищує магічну цифру три, трапляється в текстах різної стильової належності, про що вже свідчать дані до 2011 року.

Існує також питання графічного оформлення порівнянь. Зауважу, що в заголовках словникових статей в УРББП написання уніфіковано (без коми перед сполучником). Натомість у прикладах контекстів збережено авторську пунктуацію. У цьому я орієнтувалася на досвід словника В. Мокієнка, який уважає, що розмежування стійких і нестійких порівнянь створюють дуже штучну проблему – проблему їх пунктуації, під час укладання словників застосовано уніфікацію написання порівнянь за загальноєвропейським стандартом [Мокиєнко 2008, 8].

Поштовхом до «рефлексій» послугувала така заувага: «Його (УРББП. – О. Л.) об'єктом стало 200 фразеологічних одиниць, що обмежені структурно-семантичним принципом – сюди ввійшли лише фразеологізми-порівняння» [Космеда 2015, 46]. Належить зауважити, що викликав би здивування той факт, якби до словника порівнянь увійшли «непорівняння». Окрім того, дивує методика підрахунків, застосувавши яку, автори згаданої статті нарахували у словнику 200 фразеологічних одиниць. Насправді УРББП містить 8 177 порівнянь.

Отже, спостерігаємо не лише «тектонічні зсуви в комунікації», але й «тектонічні розломи», відцентрові й доцентрові сили, що впливають на мовну свідомість як мовців-нелінгвістів, так і мовців-лінгвістів. Одним із виявів є «нематеріальність» носіїв текстів і їхня динамічність. Постмодерністський підхід

до руйнування норм певною мірою відображається в існуванні описових словників (тезаурусів) та «наївних» словників, які засвідчують прийняття іншості й інакшості мовних практик (зокрема мультикультурність й субкультурність). Помітний вплив на укладання словників мають технологічні чинники. Можливо, саме соціальні мережі сприяли інтерактивності, запереченню нормоцентризму, акцептації колективного авторства. Усвідомлення переваг інтерактивності тексту зумовило висунення таких вимог і до словника. Натомість один із некорисних виявів інтерпасивності полягає в крайніх виявах нормоцентризму, що певною мірою заперечують іншість та інакшість. Зміна ставлення людини до слова, тексту і словника в нових умовах та нові технічні засоби представлення та опрацювання, зокрема, лінгвальної інформації спричинили зміну дослідницьких принципів (зміну методології) у лінгвістиці й у словникарстві: виникає корпусна лінгвістика зі своїми дослідницькими підходами, змога принаймні автоматизовано опрацьовувати великі масиви даних. Сучасний словник має бути прогресивним технологічно, відображати плюралістичність і мультикультурність світу.

Левченко Е. П., д-р филол. наук, проф.

Национальный университет „Львовская политехника”

Рефлексии в эпоху пост(модернизма), нео(либерализма) и мульти(культурализма) над лексикографией

Рассмотрены социокультурные и технологические факторы, которые заметно влияют на подходы к составлению словарей, в частности словарей сравнений; постмодернистские идеи, связанные с языком, интерактивность современного говорящего. Уделено внимание такому явлению, как нормоцентризм. Исследована проблема отбора материала к словарям, в частности дискуссионный вопрос отражения в словарях индивидуально-авторских единиц, критерии узости слова или выражения, динамику фразеологической системы. Сделаны выводы о подходах к составлению словарей различных типов.

Ключевые слова: составление словарей; тезаурус; нормативный словарь; словарь сравнений; нормоцентризм, интерактивность; индивидуально-авторские сравнения; трансформированные сравнения; динамика фразеологической системы.

Levchenko O.P., Ph. D., full professor

Lviv National Polytechnic University

Reflections on Lexicography in the Era of Post(modernism), Neo(liberalism) and Multi(culturalism)

The article examines social, cultural and technological factors which have a considerable impact on the approaches to the compilation of dictionaries, in particular the dictionaries of similes; postmodern ideas related to language, interactivity of a modern speaker. A special attention is given to the phenomenon of norm-centered approach. The problem of dictionary material selection is analysed, especially the controversial issue of the representation of author's individual units, criteria of the word or utterance usage, dynamics of the phraseological system. It suggests the conclusions about the compilation of different-type dictionaries.

Key words: dictionary compilation; thesaurus; standard dictionary; dictionary of similes; norm-centered approach; interactivity; author's individual simile; transformed simile, dynamics of phraseological systems.

Література:

1. *Голев Н. Д.* «Викилексія» народний Інтернет-словарь : інноваційний лексикографічний проєкт // *Вопр. лексикографії.* – 2014. – №2. URL : <http://cyberleninka.ru/article/n/vikileksiya-narodnyu-internet-slovar-innovatsionnyu-leksikograficheskiy-proekt> (дата обращения : 18.09.2015).
2. *Жижек С.* Чума фантазій [Текст] : пер. с англ. / С. Жижек. – Харків : Гуманитарний центр, 2012. – 386 с.
3. *Киклевич А. К.* Динамічна лінгвістика. Между кодом и дискурсом [Текст] : научне издание / А. К. Киклевич. – Харків : Гуманитарний центр, 2014. – 442 с.
4. *Космеда Т.А., Осіпова Т.Ф., Піддубна В.В.* Українсько-польські та польсько-українські словники усталених виразів : проблемні питання // *Лінгвістичні дослідження : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.* – 2015. – Вип. 39. – С. 43-55.
5. *Лаптева О. А.* Самоорганізація руху мови : внутрішні джерела трансформації [Текст] / О. А. Лаптева // *Вопросы языкознания.* – 2003. – № 6. – С. 15-29.
6. *Левченко О.* Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / Левченко О. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2011. – 748 с.; <http://levchenko.eu/uk/2012-05-30-16-47-18.html>
7. *Мізін К. Левченко О.* Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / К. Мізін // *Мовознавство : наук. теорет. журн. ін-ту мовознав. ім. О. О. Потебні та укр. мовно-інформ. фонду НАН України.* – 2012. – № 5. – С. 89-92.
8. *Мокиєнко В.М., Никитина Т.Г.* Большой словарь русских народных сравнений. М. : ОЛМА Медиа Групп, 2008. – 800 с.
9. *Нарижний Ю.* Філософія постмодернізму. Оpubліковано 01.11.2013; <http://postmodern.in.ua/?p=1695>
10. *Пітерс Дж. Д.* Слова на вітрі: історія ідеї комунікації : пер. с англ. / Джон Дарем Пітерс ; Пер. Андрій Іщенко. – Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. – 302 с.
11. *Подшибякин А.М.* Текст, значення, смисл: постмодернізм як гра. // *Філософія ХХ століття: школи і концепції.* / Научна конференція к 60-літтю філософського факультета СПбГУ, 21 листопада 2000 г. Матеріали роботи секції молодих учених «Філософія і життя» Санкт-Петербург : Санкт-Петербурзьке філософське товариство, 2001. – С. 194-195; <http://anthropology.ru/ru/person/podshibyakin-am/text/tekst-znachenie-smysl-postmodernizm-kak-igra>.
12. *Полиниченко Д. Ю.* Любительська лінгвістика: проблеми номінації і визначення феномена // *Вісник ВГУ. Серія : Лінгвістика і міжкультурна комунікація.* 2011. №2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/lyubitelskaya-lingvistika-problemy-nominatsii-i-opredeleniya-fenomena> (дата обращения : 18.09.2015).
13. *Седакова О.* Постмодернізм: усвоєння відчуження / Ольга Седакова // *Двухтомное собрание сочинений. Том II. Проза.* – Эн Эф Кью, 2001. – С.334-343; <http://www.olgasedakova.com/Mogalia/1426>
14. *Словник української мови:* в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
15. *СУМ-20 – База даних «Словника української мови: в 20 тт.» / Національна академія наук України.*
16. *СНУ – Словотворчість незалежної України 1991–2011 : Словник / Укладач А. Нелюба.* – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 608 с.
17. *Тищенко О. В.* Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко; ред. : М. П. Кочерган. – Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 236 с.
18. *УСТІІІ – Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія.* Леонідові Сидоровичу Паламарчукові [Текст] / [Л. А. Алексієнко та ін. ; ред. кол. : І. С. Гнатюк (відп. ред.) та ін.] ; Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. – К. : КММ, 2012. – 484 с.

19. *Фельдман Н. И.* Окказиональные слова и лексикография / Н. И. Фельдман // Вопросы языкознания. – М., 1957. – №4. – С.64-73; <http://www.ruslang.ru/doc/voprosy/voprosy1957-4.pdf>.
20. *Щерба Л. В.* Опыт общей теории лексикографии / Л. В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – М. : Наука, 1974. – С. 265–304.
21. *Щерба Л. В.* О нормах образцового русского произношения [Текст] / Л.В. Щерба // Избранные работы по русскому языку. – М. : Учпедгиз, 1957. – 188 с.
22. *Якобсон Р.* Типологические исследования и их вклад в сравнительно-историческое языкознание / Р. Якобсон // Новое в лингвистике. Вып. III. – М., 1963. – С. 95-105.
23. *NKP – Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowionych polskich: t. 1-4 / [red. J. Krzyżanowski].* – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969-1978.

Стаття надійшла до редакції 14. 11. 2015.